

Stòria e traditzionis

Sa bidida de Portescusi dd'ant fundada faci a su 1550 de fronti a is isulas de s'arcipèlagu sulcitanu. Su nòmini scoviat meda de s'origini sua: a cantu parit benit deretu de su spagnolu Portu Escus, duncas fiat unu portu cuau, ma fortzis iat a podi narri puru "escussu" in su sensu chi fiat liberu de pagai tassas e tributus.

Siguramenti sa bidida moderna dd'ant fundada pròpiu in s'oru de mari po sa pisca de su coraddu e massimamenti de sa turinna ca oncora, in dii de oi, currit in su mari sulcitanu.

Duncas paris a sa bidida ant pesau puru sa Tonnària e sa Turri chi serbiat po amparai sa bidida de is incursionis de is corsarus de Barberia chi a fitianu arrundànt a tretu de is costas de Sardigna e bortas meda ant atacau sa bidida.

Si contat ca in su 1660 is corsarus siant sbarcaus in medas e sa populatzioni si siat fuia conca a s'internu, ma is chi ant sodigau o ddus ant mortus o ddus ant pigaus presoneris po ddus torrai a bendi po soraus. Su logu de custu degollu at pigau su nòmini de su Monti Dolorosu. Est sceti a pustis de su 1816, candu is navis ingresas abarrànt de patùglia in is àcuas sulcitanas, chi fiat acabau de su totu su perìgulu de is atacus de is corsarus e sa bidida at pòtziu cresci.

In su 1853 su governu sabàudu at incarrerau un'atzioni de riòrdinu amministrativu e iat postu unas cantu comunus in su Sulcis e intru de custus nci fiat Portescusi puru de chi ndi-dd'iant distacau de Gonnesa. In su 1914 ant pesau sa primu scola e in su 1922 sa caserma de is Carabineris.

Su Pranu

In sa pratza de sa crèsia de Maria De Ìtria, cun sa faciada chi castiat a orienti, ddoi at su palàtziu de su tonnària cun is domus aundi biviant is tonnariotus. Custus dominàrius, in totu, acarraxant un'àrea de unus 10mila metrus quadrus e tenint su forma de unu trapètziu. In mesu ddoi at una pratza ampra meda, oberta faci a mari, chi est ingiriada de fàbbricus chi fiant magasinus, depòsitus, allògius de is tonnariotus e ddoi iat puru sa crèsia dedicada a Santu Antoni de Pàdua.

Est capassu chi si primu impiantu ndi dd'apant pesau faci a 1550 e in su tempus at tentu arràngius e cresciementus meda, sendi chi is corsarus candu arribànt furant e costumànt a arrogai su chi no ndi podiant pigai. Duncas is primus arrendedoris de sa tonnària depiant afrontai difficultadis mannas meda po agatai su materiali po fraigai is barracas po ospitai is tonnariotus, fintzas poita ca depiant pistighingiai cun is pastoris e is messajus de is biddas de acanta poita ca custus teniant unu ruolu fundamentali po sa subravivèntzia de is piscadoris. Passendi is annus e totu is peripetziyas, Su Pranu at pigau sètiu chi podeus osservai ancora oi.

Dda podeus considerai giai giai che una fortetza autònoma, chi teniat totu po abarrai indipendenti de s'esternu. Ddoi at infatis unu forru, unu magazinu po allogai sa farra, su lori, s'ollu e su binu. Ddoi fiat puru una butega de ferreri aundi fadiant e arrangiànt totu su chi serbiant po piscari, e totu is ainas po filai is funis e cuncordai is arretzas.

Su fàbbricu proponit su schema geràrchicu de sa sotziedadi de cussu tempus. A pitzus de totus sa parti de is meris, a pustis is collaboradoris: arrais, vicearrais e guardianu e, in positzionis prus "perifèricas", a livellu de terra is barracas chi ospitànt po totu su stasoni sa ciurmada.

Custa barracas in su 1738 ant ospitau is tabarchinus, pipius e fèminas, in su mentris chi is òminis fiant pesendi-ndi sa bidida de Carloforti in s'isula de Santu Perdu. Fiant típicas de is barracas is funis de cialfalloni, sa chi si narat in italianu "*palma nana*", típica de su logu, in setzionis diferentis: su filetu bonu po fai e arrangiai is arretzas, is badernas, oberadas puru che funis de ormègiu e andant de muru a muru, e de aundi a s'acabu de su stasoni apicànt is'òus e is intrànnias de sa torinna sicaus. Chi si osservat su dominàriu de sa tonnària de su portali de sa Crèsia de Maria de Ìtria, a manu de

manca si podit osservai unu ponti serrau cun una fentana chi apoxat a pitzus de arcu a sestu abasciau, cun luxi de 4.5 metrus; avatu ddoi at sa domu a duus pianus de su arrais, e a su pranu terra sa de su vicearrais. Toteduas is domus tenint pamentu e scalas de linna. In duas culonnas, apoxadas in sa crobatura de s'apartamentu de su arrais, ddoi at apicada sa campana de bronzu, chi pesat 12 kilus, e chi sonànt a oras diferentis, e serbiant a tzerriai is tonnariotus cunforma a is netzessidadis.

A s'àteru oru, acanta de sa crèsia, a pitzus de sa domu de su guardianu, ddoi iat s'asta aundi ponniant sa bandera, gruxi arrùbia in campu biancu, chi annuntziàt a sa popolazioni chi fiant fendi "sa matàntza". Si intrat a in Su Pranu passendi asuta de un'arcu a totu sestu de trachita, serrau de unu portali mannu chi tenit unas cantu sèculus e aundi si podit osservai is càncarus e is crieddus ancora originalis. In mesu de s'arcu ddoi at unu stemma de màrmuri: in artu est picada un'àchili coronada, unu frègiu gentilìtziu, su stemma sabàudu asuta, a pitzus de unu mantu de pùrpura ddoi at scurpias duas P chi bolint narri ca fiat sa proprietadi se su Marchesu Trivigno Pasqua Don Pietro Vivaldi Zatrillas. A su meri de sa tonnària spetàt su titulu de Baroni de Portescusi.

In mesu de sa pratza in su 1698, ddoi ant postu un'errelògiu solari o meridiana, formau de una lastra de màrmuri cun is oras scurpias a nùmerus romanus. E sèmpiri a parri de aintrus, in su de duus localis in su latu ovest ddoi at sa crèsia dedicada a Santu Antoni de Pàdua. Ancora oi si podit osservai unu niciu chi narant de Sant'Antoni e n'àteru de sa Virgini de su Cramu; a s'intrada ddoi at ancora s'àcuasantera. Sa capella tenit forma de retàngulu e un'àra totali de 120 metrus cuadrus. Su presbitèriu est prus artu de 20 centimetrus e aci si-ndi stallat de sa parti destinada a is fidelis. 4 arcus fatus a perda traballada, aguantant sa crobatura. Custa crèsia at pèrdiu sa funtzioni sua candu in su 1665 su Marchesu Vivaldi Pasqua iat fatu pesai sa Crèsia de dedicai a sa Madonna de Ìria, ma Sant'Antoni de Pàdua, abarrat s'amparadori de sa tonnària e copatronu de Portescusi impari a Santa Maria de Ìtria. A manu de manca, acanta de una lolla ddoi at una funtana de aundi ndi piscànt s'àcua po totu su dominàriu.

In su 1870 ant fatu s'arsenali acarraxau, chi si apoxat a pitzus de 28 pilastrus de granitu, con tres arcadas a totu sesutu chi castiant a mari. A intrus ddoi at unu passadiciu chi serbiat a fai passai is funis po su rimessàgiu de is vascellus e de is barcas.

De fronti a mari, in su latu de mesu, currit sa lolla aguantada de bigas de linna e accaraxada a tèulas cun culonnas de perda traballada chi donat luxi a sa residèntzia de is meris, cumpostas de stanzas comunicantis, cun coxina, ufitzios e aposentus de letu.

Fiat tradizioni de andai a benedixi su mari de Su Pranu, tres bortas a s'annu: po sa prutzessioni de Santa Maria de Ìtria, de Sant'Antoni e de su Corpus Domini.

Sa Turri

Su sìmbulu de su nascentu de Portescusi est sa Turri chi de sèculus si ndi pesat in d-unu arroca e dominat totu su mari a ingiriu. Ndi dd'ant pesada a su tempus chi s'isula fiat dominiu de is spagnolus e su scopu fiat cussu de lassai unu presidiu armau a po defensai su logu de is corsarus saracenus. Custus infatis arribànt po a fai bardana in sa tonnària e po ndi pigai totu su chi podiat essi torrau a bendi e fintzas is chi ddoi traballànt ca ddus bendiant po scraus.

Custa turri duncas est testimòngia muda de is acadessimentus de sa bidida, nàscia asuta de s'umbra sua e conosciu totus is disacatus chi ant patiu is portescusesus e sa fortza de voluntadi insoru chi at permitiu a sa bidida chi ant fundai de andai a innantis.

Duncas sa Turri fiat parti de unu sistema chi si agatat in su litorli de Sardigna chi su governu spagnolu nd'iat fatu pesai a cumentzai de sa segundu perra de su 500.

Sa presèntzia costanti de is saracenus, giai de is tempus de repùbblicas marinas, fiant unu perigulu sia po is navigatoris siat po is biddas in sa costa, chi biviant in su timoria manna de is assachitus.

Unas cantu de custat turris teniant sceti su còmputu de sinnialai su perigulu, àteras serbiant pròpiu po defensa armada de su logu. Costumànt a ndi-ddas pesai in is puntus prus artus in s'intrada de is portus, po amparai su tràficu de mari e massimamenti po amparai su pisca de sa torinna e de su

coraddu, atividadis, massimamenti is tonàrias, chi aiant tentu unu svilupu mannu in su tempus de su Rennu de Filipu II de Spagna.

Sa Turri de Portescusi dd'ant fata paris a sa tonnària, cun s'autorizatzioni chi Filipu II iat donau a su mercadori casteddaiu Pietro Porta chi teniat pròpriu sa netzessidadi de amparai sa costa de is corsarus.

In su 1636 is corsarus iant bintu su presìdiu armau e nd'iant sciusciau totu sa turri ma a annu infatu in su progetu de su Mastro razioanl Don Giacinto de Bolea, e is traballus de is maistrus de Casteddu, Gàspari Pinna e Nicolau Cuccuru, sa turri fiat torrada in atividadi. Un'àteru atacu de importu fiat cussu de su 1760: sa turri fiat abarrada mesu sciusciada e dd'iant arraginada donendi-dda cun sa forma chi tenit oindì: est a truncu de conu, apoxada in is arrocas, 13 metrus a pitzus de su livellu de su mari, e tirat 16 metrus de artària. De intzandus totus is àterus atacus de is corsarus fiant fallius.

Po mèdiu de una scalera esterna a ventàgliu, fata de 18 gradinus si artziat a su primu pianu, chi abarrat 4 metrus prus in artu de su solu. Sa luxi intrat gràtzias a 7 fentas a arcus. In mesu ddoi at una gisterra interrada chi achipit unus 3 metrus cubus de àcua pròina, chi de sa terratza passada in canaleddas sgavadas in is murus perimetralis. Si podint osservai puru duus arcus a totu sestu si ingruvant in mesu, a 8 metrus de artària, partzendi su cimbòriu circulari in cuàturu partis. In sa parti chi castiat a a nord-est is arcus si oblicuant poita chi tenendi funtzioni stàtica depiant agunati su pesu de is cannonis postus in sa terratza. Una scalera cun 40 gradinus, a parti de aintrus, permitiat de artziai de sa sala a sa terratza. In sa parti de NE ddoi at puru duus acajolus, chi ant fatu fai in su periodu sabàudu po allogia sa Regia Guardia delle Gabelle (chi teniat funtzionis sìmobilis a sa Guàrdia de Finàntza de oi)

In sa calota chi abarrat, ddoi at logu po 8 po is cannonis chi in orìgini podiant sparai a 360 gradus.

Sendi chi fiat posta in artu, de pitzus si bidiat finsas su pranu de Paringianu, is canalis de Sant'Antiogu e Santu Perdu, Portu Paleddu e totus is arrocas chi de Bacu Ollastu arribant a Ghilota e Sinineddu.

Su Marchesu

In su 1912 aiant pesau sa villa "Poggio Maureddu" prus connota cun su nòmmini de "Su Marchesu", chi pigat su nòmmini pròpriu de su Marchesu Pes di Villamarina, chi fiat su meri de sa tonnària de s'isula Prana. Su fàbbriku serbiat a ospitai su nòbili e sa familia sua candu custu viaggiat de Casteddu a s'isula Prana. Paris aint pesaus puru su domu chi serbiat a allogiai su guardianu de totu su dominàriu. S'àrea, chi mesurat unus 3500 metrus cuadrus, appartenit a su Comune de su 1989 e oi ospitat is atividadis de su centru sociali e in su giardinu su meri, sigundu su gustu de s'època, iat fatu ponni essèntzias esòticas e infatis ancora oi si podit osservai una mata de su dragu e unu ficus beniaminu mannu meda.

Sa Crèsia de Maria de Itria

Su cultu de Maria de Ìtria est nàsciu in Costantinòpoli faci a su de cincu sèculus e dd'agataus spainau in totu su Mediterràneu e is Sardigna puru est venerada in biddas meda.

"Ìtria" est a comentu su sardu at furriadu su fueddu grecu "Odighitria" chi podeus furriai in "Sa chi inditat sa Bia". Unu contu chi si podit ligi in "Portoscuso – Sintesi cronologica di un microcosmo" (scritu de Renzo Sanna in su 2012) narat ca is tonnariotus, a pustis de diis e diis de tempus malu, su martis de Pasca de Rosas (52 diis a pustis de Pasca Manna) fiant torraus a bessiri e in mesu de is arretzas iant agatau una càscia. Lòmpius a tonnaria ant obertu sa càscia e aintrus ddoi fiat unu

cuadru cun sa Madonna chi teniat duus nieddeddus a peis. Duncas su Marchesu Vivaldi Pasqua candu iant connotu chi fiat figurada sa Madonna de Ìtria nd'iat fatu pesai una crèsia foras de sa tonnària de dedicai pròpiu a custa Santa.

Prus a prestus est capassu ca su cultu de Maria de Ìtria siat arribau, assumancus in Portescusi, paris a is piscadoris de torinna e de coraddu chi fiant lòmpius de Sicilia, terra aundi custu cultu fiat spainau meda, po praticai s'arti insoru e mancai po dda imparai a is "localis".

Comenti si podit ligi in sa losa posta acanta de s'intrada, sa crèsia dd'ant pesada in su 1655 e dd'ant arrangiada e crèsia tres bortas e dd'amt cunsacrada in manera sulenni su 17 de martzu de su 1955. A annu infatu ant ant pesau su campanili a canna cuadra chi tirat 26 metrus.

Sa faiciada est "lisa": infatis est totu bianca e si ndi stallant sceti duas losangas strintas meda chi de is contonadas si ndi pesant conca a celu e su profilu a linnias mistas chi fait de corona. Su portali est beni ampru e a pitzus ddoi at una fentània tunda.

A intrus puru sa crèsia est simpli: tenit una navada sceti (longa unus 20 metrus e lada 9) chi acabat cun 4 gradinus bàscius de aundi si podit artziai a su presbitèriu.

In su muru de fundus, pitzus de s'artari, si oberrit unu nìciu chi ospitat sa stàtua de linna de Maria de Ìtria cun duus nieddeddus a peis (a su chi narat sa legenda iant a depi essi is duus pipius morus tzurpus meracolaus de sa Madonna in Costantinòpoli) e is bratzus conca a susu. Sa pròpiu figura si osservat puru in sa fentània de imbidru policromu chi si oberrit a pitzus de s'intrada.

Acanta de unu gruxifissu de linna antigu, in d-unu nìciu, a manu dereta, ddoi at sa stàtua de Sant'Antoni de Pàdua (chi tenit sa crèsia sua a intrus de sa Tonnària).

Est interessanti meda su quadru chi est apicau a manu de manca in sa zona presbiteriali. Iat a depi essi un'òpera de su de XVIII sèculus, donu de is arredendoris de sa tonnària.

Sa Madonna de ìtria est pintada, ingiriada de àngiolus, bessendi-ndi a foras de sa càscia chi portant a coddu is duus caloierus (custu puru est fueddu greco chi bolit narri is "bècius bonus" chi in sa legenda antiga ant sarvau sa màgini originali de sa distrutzioni de is turcus otomanus). Asuta si podint osservai a manu dereta Santu Giuanni Batista e a manu de manca Sant'Antoni de Pàdua (is àterus santus protetoris localis) e in mesu si osservat su tema clàssicu tridentinu de is ànimas de su prugadòriu.

Defensa costeras

In su 1935, a pustis de is consighèntzias a livellu internatzionale causadas de s'invasioni de s'Abissinnia, su governu de su stadu, prevedendi atacus a is istruturas mineràrias de su Sulcis, e massimamenti a su portu de Portescusi – Portovesme chi aiat pigau su nòmni de su fundadori e presidenti de sa Società Monteponi, su Conti abogau Carlo Baudi di Vesme, e de sa centrali termoèlterica, aiat detzidiu de aprontai defensas in sa costa. Is fortificatzionis ddas ant partzias in duus benis arrèxini: Baterias costeras de sa Marina Militari (còdixi beni arrèxini 95059522) Fortificaduras Esèrcitu Italianu e Werhmacht (codice bene radice 95059523).

Su sistema in s'àrea de Cabu Altanu, fiat fatu de baterias antinavi e antiaèrea, armau cun 4 artiglierias de 102/35mm, predas de sa gherra de su 15/18, cun tiru ùtili de 9.500 metrus, a dòpiu còmputu cordinadas de una istatzioni de tiru (C.O.C centrali operativa de cumbatimentu).

Grupu de Defensa Costera

Su sistema illuxadori, alimentau a grupu eltrògenu, postu in d-una galleria, fiat fatu de unu reletori de 15000mm de diamentu cun 15 km de portata. Su grupu de Cabu Altano fiat doatau, po sa defensa antiaerea a cuota bàscia, de unu mitragliadori Scotti de 20mm de fabbricatzioni italiana, de unu mitragliadori Oerlikon de fabbricatzioni inglesa, sèmpiri de 20mm, capassu chi toteduus fessint cuncordaus a pitzus de unu carru de cannoni sceti. Totus is struturas defensivas si bint ancora e si

agatant in bonu stadu.

Sunt identificadas 4 pratzitas cun basamentu circulari in calcestrutzu, aundi funt inghisadas is barras lateralis oberadas po firmai su sutacarru cun s'artiglieria, doniuna cun 4 riservas de ballas. Sa COC est in parti sderruta: nd'est arruta sa crobetura de sa turredda aundi ddoi fiat su telèmetru, invècias fai a intrai ancora, donendi atenzioni manna, is ufitzius e sa postatzini de tiru chi abarrant asuta, e de custus si arribat a sa postatzioni ovest, chi parit a unu balconi in su mari, aundi est capassu chi ddoi fessit una de is duas mitrallieras antiaereas, invècias sa de duas fiat in sa pratzita de s'edifitziu H (39°13'42,40"N – 8°22'12,50"E). A 200 metrus de distàntzia de sa C.O.C, in diretzioni 205° a SO, coordinadas 39°13'38,20"N – 8°22'05,50" ddoi at sa domixedda aundi ddoi fiat su grupu eletrògenu e sa fotoelettrica. Si tratat de unu tunnel sgavau in s'arroca e cun botei a totu sestu, fatu oberendi matoni prenu e malta, postu deretu in is'arocas, chi est ancora in cunditziònis bonas ma chi abisòngiat un'interventu lestru sendi chi su bentu e s'àcua de mari funt papendisi-ndi sa malta.

In sa pratzita de foras, chi si incarat a mari, fiat su logu aundi fadiant traballai su proietori cuncordau a pitzus de arrodas. Is binàrius chi serbiant a ddu fai movi funt sparèssidus de ora meda. Is postatzioni de artiglieria ddas ant fatas sgavendi in is arocas in forma tunda, cun su diamentru de 6 metrus e cun s'artària de is murus de 1,20 paris a su pianu de campagna. Su perimètru dd'ant fatu ponendi perda de scartu. Su pamentu est de ciumentu e in mesu ddoi at is pernus filetadus de su carru de su cannoni, cun diamentru de m 0,85,

In mesu de su schieramentu difensivu ddoi at un'edifitziu a ciumentu armau, totu asuta de terra francu che is intradas (una a Nord: coordinadas 39°13'43,2"N – 8°22'10,7"E, e s'àteru a Est: coordinadas 39°13'43,0"N – 8°22'10,3"E). Su fàbbriku tenit unu locali centrali cun is murus de is ladus chi funt partzius a nìcius finas a sa crobetura. A is orus ddoi at duus curridòrius chi andant a giru de s'ambienti centrali. Parit chi custu fàbbriku, cunsiderendi sa strutura particulari, fessit su magasinu de pro is munitziònis, ma est capassu chi serbessit puru po rifùgiu antiaereu.

In prus de sa postatzioni antiaerea, (inditada cun sa litera H e coordinadas 39°13'42,40"N – 8°22'12,50"E) si agatat a 92 metrus de distàntzia, 65° conca e est, su chi abarrat de su corpu de guàrdia, fatu in perda locali: duas stantzas, toteduas, a su chi si osservat de in is murus, cun gimenera e/o coxina.

Sighendi a andai conca e Est, si podit camminai in sa strada lastricada chi lompit a sa caserma e a sa stazioni ràdiu de Crobetanedda.

Is fàbbrius destinaus a su casermàgiu de sa guarnigioni de Cabu Altanu fiant de tres fàbbrius diferentis, unu chi ant ocupau e arrangiau in manera abusiva, aundi ddoi fiat sa coxina e sa mensa de is ufitzialis, is àterus duus fiant destinaus, fortzis, po is sutaufitzialis e po sa tropa. A 250metros, in diretzioni 345° NNO, ddoi at su chi abarrat de sa stazioni ràdio/Rt e a pagu tretu, ororu de su scaràsciu, a 104 metrus a pitzus de su mari una turredda po apubai, chi ancora si agatat in cunditziònis bonas meda.

In totu s'arcu de costa de Portescusi, de Cabu Altranu a nord, a Paringianu a sud, is operas de fortificatzioni de s'Esèrcitu Italianu e da Werhmacht fiant organizadas in tres linnias de defensa (còdixi identificativu de su beni arrèxini 95059523). Sa primu linea de defensa fiat fata de casamatas e postatzioni de artiglierias chi si agatant a pagu tretu de s'oru de mari, e de custas sceti sa de sa pràgia de Portovesme est ancora sana, sa fortificatzioni presenti in su Lungomare Cristoforo Colombo (còdixi identificativu cumponenti 2118198460), fata in origini de unu locali manu in forma de retàngulu cun genna de intrada a ovest, deretu faci a mari, collegau a sa casamata de unu passàgiu strintu, aundi ddoi fiant puru scalas e rampas curtzas. Invècias ant sciusciau is casamatas in s'estremidadi nord sa pràgia de Portovesme, prus o mancu aundi oindi ddoi at Villa Marisa, aici etotu sa casamata de s'hotel Panorama, sciuciada candu fiant faendi is traballus de crescimentu de sa bia de lungomare, e fintzas sa postatzioni a nord a pitzus de pràgia de Portu Palleddu, chi nd'est arruta giai totu po mori de s'erosioni e abarrat sceti una pratzita fata a blocus de perda locali.

In sa de duas lineas ddoi at pagu òperas ma funt totus in cunditionis bonas meda. Funt catalogadas in custa fàscia:

- (2118198458 a sud e 2118198459 a nord) su grupu de duas casamatas a nord de sa pineddu, intr'e su villàgiu Costa del Sole e sa zona de espansioni residentziali Bacu Ollastra;

- (2118198456 a ovest e 2118198457 a est) Su grupu de duas casamatas in localidadi Su concali de su craboni. Sa prima est posta in su trèmini de is proprietadis Aoi e Sanna/Nuxis, tenti una retza de tunnel sgavaus in s'arena cun is murus a botei fatus in perda, chi lompiant a sa caserma chi imoi appartenit a sa famiglia Marongiu. Su de duus est a solu, in sa proprietadi Sanna-Bruera.

Àteras postatzionis fiant strantaxas fintzas a is annus 70 e ndi-ddas ant sciusciadas po lassai logu a su popolau chi fiat crescendi. Infatis ddoi fiat un'àtera postatzioni aundi oindi ddoi at su I.T.I.S, e àteras aundi ant fatu is palàtzius chi abarrant a est de Bia Nuoro. Esistit ancora, giai totu interrau a pagu metrus a ovest de su campusantu, unu fàbbricu chi podiat serbiri de polveriara o po amparau antiaèreu.

Sa de tres linnias est posta una distàntzia de su mari chi andat de ddus a tres chilòmtrus. Intr'e sa localidadi Su Cannoni e s'arriu Flumentèpidu, s'arcu de cuntenimentu si apoxat a in arrocas chi current a nord de sa strada de circunvallatzioni aundi ddoi iant tres casamatas a stantza de cumbatimentu tunda (Tipu T), una in positzioni prus dominati. In localidadis diferentis, duas in Concali Arrùbiu s'àtera acanta de su scaràsciu de su Cannoni, ddoiat struturas a pianta pentagonalis (Tipu P). In localidadi Su Canoni-Piramide ddoi fiat unu repartu de sa Werhmacht cun ritzetrasmittenti. Sa postatzioni fiat amparada de unu sbarramentu anticarru fatu a blocus de calcestruzu.

In prus ant identificau duus postus de blocu, unu (còdixi beni cumponenti 2118198455) cun sa crobatura a tèula marsigliesa e is murus de foras chi faint a manera chi essit partu una domu comuna, in sa strada chi de Portescusi andat a Igrèsias (39°13'22,50"N- 8°24'27,20"E; 89 m.s.l.m.); in sa localidadi S'Arcu de su soli, e un'àteru cun carateristicas is carateristicas ugualis chi serbiat a castiai sa ferrovia chi de Portovesme andat a is minieras Monteponi . (39°13'21,60"N- 8°23'29,80"E ; 58 m.s.l.m.).

Fonti: “Relazione Assetto Storico Culturale Beni Archeologici - Beni Identitari All.4 del PUC adottato con Delibera Consigliare n. 06 del 19.03.2019”